

Bakteriyolojihâne-i Şâhâne'nin İlk Müdürü Dr. Maurice Nicolle'e (1862-1932) Dâir Bazı Arşiv Belgeleri

Some Archive Documents Related to
First Director of Bakteriyojohâne-i Şâhâne,
Dr. Maurice Nicolle (1862-1932)

Emre KARACAOĞLU^a

^aŞanlıurfa Adli Tıp Şube Müdürlüğü,
Şanlıurfa

Geliş Tarihi/Received: 21.02.2015
Kabul Tarihi/Accepted: 27.05.2015

Yazışma Adresi/Correspondence:
Emre KARACAOĞLU
Şanlıurfa Adli Tıp Şube Müdürlüğü,
Şanlıurfa,
TÜRKİYE/TURKEY
karacaogluemre@yahoo.com

ÖZET XIX. yüzyılda Osmanlı tıp biliminin gelişmesinde Fransız bilim ekolünün ve bilim adamlarının etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu bağlamda, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'nin açılışı, kuduz aşısının insanlarda başarılı şekilde uygulanmasının ardından Paris'teki Pasteur Enstitüsü'ne bir heyet gönderilerek aşı çalışmalarının yakından takip edilmesi ve Bakteriyojohâne-i Şâhâne'nin kuruluşu örnek olarak verilebilir. Dr. Maurice Nicolle (1862-1932) Bakteriyojohâne-i Şâhâne'nin ilk müdürü olarak İstanbul'daki çalışmalarına başlamış (1893 Kasım) ve 1901 yılındaki istifasına kadar kayda değer faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle aşı ve serum üretimi, muhtelif kimyasal tetkikler ve eğitim alanındaki çalışmaları dikkat çekicidir. Bu bağlamda, difteri, kolera, şark çıbanı hastalıkları ile mücadele etmesi, bakteriyolojihânedeki öğrenciler için kurslar düzenlenmesi ve ders kitabı niteliğinde bir mikrobiyoloji eseri kaleme almış olması örnek olarak gösterilebilir. Her ne kadar, yürüttüğü çalışmalarında desteklediği bilinmekle birlikte, çalışma hayatında bazı imkânsızlıklar nedeniyle zorluklar yaşandığı da anlaşılmaktadır. Bu yazıda, Dr. Maurice Nicolle'ün İstanbul'da ilk görev yıllarındaki çalışma şartlarını göstermesi bakımından önemli bazı belgelerin yayımlanması amaçlanmaktadır. Bu belgeler ışığında; Dr. Maurice Nicolle'ün Bakteriyojohâne'nin ilk yıllarında gerekli olan bazı malzemelerin masraflarını kendi imkânlarıyla karşılamaya çalıştığı, geç saatlere kadar çalışması gerektiğinden Bakteriyojohâne'nin de içinde bulunduğu Topkapı Sarayı'ndan çıkış saatleri hususunda yaşadığı sorunlar nedeniyle üst makamlardan bazı talepleri olduğu, kurulan bazı sağlık komisyonlarına katıldığı ancak fikirlerinin istediği düzeyde takdir edilmediğinden şikâyetçi olduğu gibi bilgileri öğrenmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi; Osmanlı imparatorluğu; tarih, 19. yüzyıl; mikrobiyoloji

ABSTRACT It is well known that French science school and French scientists played an important role in Ottoman medical education and progression in XIXth century. In this context, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne's beginning to function, foundation of Bakteriyojohâne-i Şâhâne, and after the achievement of performing rabies vaccine in human, sending a commission to Pasteur Institute in Paris and following researches of vaccine closely are some eminent examples. Dr. Maurice Nicolle (1862-1932) started his medical works at Bakteriyojohâne-i Şâhâne in İstanbul (1893 October) and conducted important activities until his resignation in 1901. In particular, his studies of producing of vaccine and serum, various chemical analysis, and educational activities were remarkable. Fighting off cholera, diphtheria, leishmaniasis; organizing courses at Bakteriyojohâne for students; and writing a lecture book in microbiology are such kind of activities. It is known that he was supported in the works; however, he also suffered from some impossibility. In this article, it is aimed to publish some significant archive documents that resemble Dr. Maurice Nicolle's working conditions at his first years in İstanbul. In the light of these documents, we know that he paid cost of some materials in the first years of Bakteriyojohâne, had some requests to authorities about his exit hours from Bakteriyojohâne in Topkapı Sarayı because of necessity of working late hours, and complained about that his opinions disregarded, however, he participated in some commission of medical issues.

Key Words: History of medicine; Ottoman empire; history, 19th century; microbiology

doi: 10.5336/mdethic.2015-44411

Copyright © 2015 by Türkiye Klinikleri

Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2015;23(2):41-53

XIX. yüzyılda Osmanlı tıp biliminin gelişmesinde Fransız bilim ekolünün ve bilim adamlarının etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'nin açılışı, eğitim dilinin Fransızca olması, kuduz aşısının insanlarda başarılı şekilde uygulanmasının ardından Paris'teki Pasteur Enstitüsü'ne üç kişilik bir heyet gönderilerek kuduz aşısı çalışmalarının yakından takip edilmesi ve Bakteriyojîhâne-i Şâhâne'nin kuruluşu bu bağlamda örnek olarak verilebilir.¹ Dr. Maurice Nicolle de Paris'teki Pasteur Enstitüsü'nden İstanbul'a gelmiş ve uzun bir süre özellikle mikrobiyoloji alanında önemli çalışmalar yürüten Osmanlı tıp bilimine katkıda bulunmuştur.

Bu yazıda, Bakteriyojîhâne-i Şâhâne'nin ilk müdürü Dr. Nicolle'ün hayatı ve çalışmaları hakkında bilgiler verilerek, İstanbul'a gelişinden sonra ilk yıllardaki çalışma şartlarını yansıtmaya bakımdan önemli sayılan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen bir kaç belge sunulacaktır.

DR. MAURICE NICOLLE'ÜN HAYATI

Fransız hekim ve biyolog Dr. Maurice Nicolle 1 Mart 1862 yılında Rouen'de doğmuştur (Resim 1). Babası Eugène Nicolle'ün de hekim olduğu bilinen Dr. Maurice Nicolle'ün, iki kardeşinden birisi Charles Nicolle (1866-1936), ki ilerleyen yıllarda yaptığı çalışmalar sayesinde Nobel Tıp Ödülü alacaktır (1928), diğer kardeşi ise Marcel Nicolle'dür.

Lise öğrenimini 1869-1879 yılları arasında Rouen'de tamamlayan Dr. Nicolle, ilk tıp tahsiline de Rouen'de (1879-1881) başlamıştır. Ardından, 1882 yılında Paris Tıp Fakültesi'ne kaydını yaptırarak 22. Askeri Sıhhiye Birliği'nde göreve başlamıştır. Bir süre bu vazifesinde çalıştıktan sonra anatomo-patoloji* alanında becerisini artırmak üzere Almanya'ya, Würzburg'da Profesör Von Kölliker'in** yanına gitmiştir (1887). Ertesi yıl M. Letulle*** ile birlikte "Le tissu élastique du coeur dans les scléroses cardiaques d'origine vasculaire (Vasküler orijinli kardiyak sklerozlarda kalbin elastik dokusu)"

RESİM 1: Dr. Maurice Nicolle (1862-1932) (Service des Archives de l'Institut Pasteur, Maurice Nicolle. <http://www.pasteur.fr/infosci/archives/ncm0.html>)

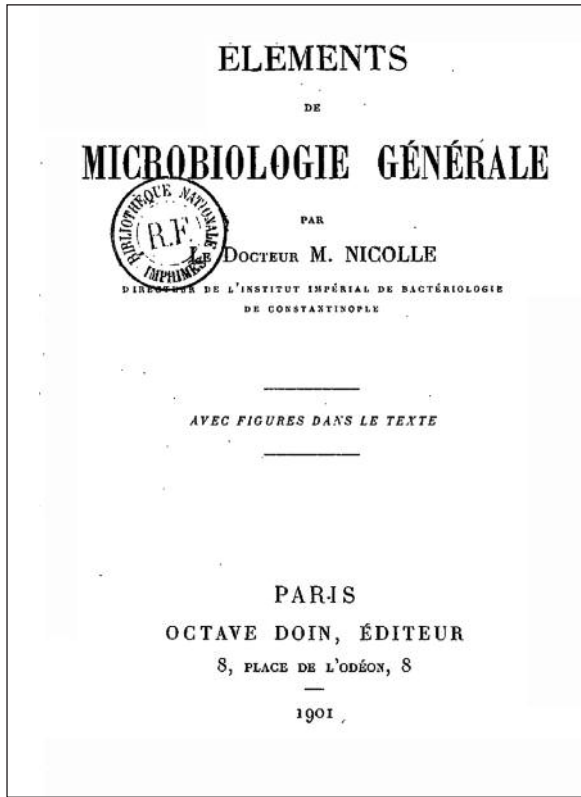
başlıklı ilk bilimsel makalesini yayımlamıştır. 1890 yılında kalp kası ile ilgili tezini savunarak doktora-sını tamamlamış ve aynı yıl Pasteur Enstitüsü'nün mikrobiyoloji kurslarına devam ederek araştırmalarını bu alana kaydırmıştır. 1893 yılında mikroorganizmaları boyama teknikleri ile ilgilenerek, V. Morax**** ile birlikte bakterilerin silialarını boyamada yeni bir yöntem keşfettiklerini duyurmuş ve bu yönteme Nicolle-Morax adı verilmiştir.² Aynı yıl henüz Pasteur Enstitüsü'nde asistan konumundayken istek üzerine Türkiye'ye gönderilmiştir. İstanbul'a gelişinden ayrılışına kadar (11/1893-09/1901) Bakteriyojîhâne-i Şâhâne'nin müdürlüğünü yapmıştır. Bu sırada kolera başta olmak üzere, pasteurollosis, bovin piroplasmosis gibi çeşitli viral ve bakteriyel hastalıklar üzerine araştırmalar yürütmüştür.³ Aynı zamanda Türk tıp ve veteriner hekimliği öğrencilerine Bakteriyojîhâne'de dersler düzenlemiştir. Daha sonra bu derslerin bir son ürünü olarak *Les Eléments de Microbiologie Générale (Genel Mikrobiyolojinin Temelleri)* adındaki kitabı ortaya çıkmıştır (1901) (Resim 2). Nihayet, 1901'de İstanbul'daki görevinden istifa ederek Pasteur Enstitüsü'ne geri dönmüş ve daha uzun yıllar çalışmalarına burada devam etmiştir (1902-1926). 1918 yılında Société de Biologie (Biyoloji Cemiyeti) üyeliğine kabul edilmiş ve 1932 yılında Paris'te ölmüştür.^{2,3}

* Hastalıkların organlarda meydana getirdiği etkileri inceleyen bir tıp dalıdır.

** Rudolph Albert von Kölliker (1817-1905), İsviçreli anatomist ve psikolog.

*** Maurice Letulle (1853-1929), Fransız hekim.

**** Victor Morax (1866-1935) Fransız hekim, 1891-1903 yılları arasında Paris'teki Pasteur Enstitüsü'nde çalıştı.

RESİM 2: Les Eléments de Microbiologie Générale iç kapak sayfası.

BAKTERİYOLOJİHÂNE-İ ŞÂHÂNE MÜDÜRLÜĞÜ VE İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLERİ

İstanbul'da 1893 Ağustos'unda ortaya çıkan bir kolera salgını üzerine Paris'ten gelerek incelemelerde bulunan ve gerekli tedbirlerin alınması hususunda Osmanlı yetkililerini bilgilendiren Dr. André Chantemesse (1851-1919), bu tedbirlerin yanı sıra İstanbul'da bir bakteriyolojihane kurulmasını da tavsiye etmiştir.⁴ Böylelikle Pasteur Enstitüsü'nün desteğiyle kuruluş süreci başlayan *Bakteriyolojihâne-i Şâhâne*, Tıp Fakültesi bahçesindeki laboratuvarında su analizleri ile kolera olgularının muayenesini yaparak ilk faaliyetlerine başlamış ve kurumun başına da Paris'teki Pasteur Enstitüsü'nden Dr. Maurice Nicolle'un (görev süresi Kasım 1893'den Eylül 1901'e kadardır) geçmesi uygun görülmüştür.⁵

Bakteriyolojihâne daha sonra, Nisan 1894 tarihinde inşası tamamlanan Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Kimyahânesi'ndeki laboratuvar ve dersliklerden

oluşan binaya taşınmıştır; ancak bu laboratuvar da yeterli görülmemiş ve nihayet Dr. Nicolle'un önerisiyle Nişantaşı'nda bir konak Bakteriyolojihâne'ye tahsis edilmiştir.⁶ 1901 yılında Dr. Nicolle istifa etmiş ve bir süredir Bakteriyolojihâne-i Şâhâne Müdür Yardımcılığı görevini üstlenen Dr. Paul Ambroise Remlinger (1871-1964) idareyi almış ve hem Da'ülkelb Ameliyathânesi, hem de Bakteriyolojihâne Müdürlüğü görevlerini sürdürmüştür.⁷

Bakteriyolojihâne'nin faaliyetleri hakkında *Revue Générale des Sciences Pures et Appliquées* adlı derginin Ekim 1899 sayısında verilen bilgilere göre; Enstitü, tabip ve baytarlara (sivil ve askeri) teknik ve pratik eğitim imkânı sağlamaktadır. Kurslar, tıpkı Paris Enstitüsü'ndeki gibi serilerden oluşmaktadır. Pratik çalışmalardan sorumlu kişi, iki asistan yardımıyla derslerin hazırlanmasını ve öğrencilerin eğitimini yürütür. Eğitim Fransızca, tabip ve baytarların aşına olduğu dildedir.

Bununla birlikte, iki yıl sonra askeri öğrencilerin artık Enstitü'ye gönderilmedikleri ve bunun en büyük eksiklik olduğu bildirilmekte; Kurumun laboratuvarında tıp ve veteriner hekimliği alanındaki tetkiklerin yanı sıra halkın başvurularına da cevap verildiği, burada üretilen antidifteri serumunun gerekli vilayetlere buradan resmi yollarla ulaştırıldığı ve nakliyat için özel olarak dayanıklı metal şırıngalar yapıldığı belirtilmektedir.⁵

Aynı kaynakta bildirildiğine göre 1899 yılında Bakteriyolojihâne'nin çalışanları şu kişilerden oluşmaktadır: Müdür: Dr. Maurice Nicolle (Asistanı Baytar Adil Mustafa Bey), Müdür yardımcısı: Dr. Auguste C. Marie (Da'ülkelb Ameliyathânesi ve Bakteriyolojihâne-i Tıbbi'de görevli, asistanı Dr. Ziya Bey), Üç laboratuvar şefi: Dr. Nuri Bey (Antidifteri Servisi), Dr. Refik Bey ve Baytar Refik Bey (Antipestique (sığırvebası) Servisi), Dr. Rifat Bey (Pratik çalışmalar sorumlusu), Üç asistan: Dr. Haim Efendi, Baytar Mustafa Efendi ve Baytar Osman Nuri Efendi, Muhasebeci: Yusuf Bey, Laboratuvar yardımcısı: M. Piccinini, ayrıca on hizmetli, bir seyis ve bir sığırtmaç.

Bakteriyolojihâne'de, serum (tetanoz, difteri, streptokok serumları), tüberkülin ve mallein test-

leri ile şarbon aşısı hazırlanmıştır. Bilimsel araştırma kapsamında ise, farklı birimlerde difteri, kolera, şark çıbanı (*leishmaniasis*), sığır vebası, keçi pnömonisi, sığır sıtması vb. araştırmalar yürütülmüş ve sonuçlar *Annales de l'Institut Pasteur* başta olmak üzere çeşitli dergilerde yayımlanmıştır.^{5,8} Bu bağlamda Dr. Nicolle, Dr. Remlinger, Dr. Paul-Louis Simond (1858-1947), Baytar Adil Mustafa Bey ve Rifat Bey'in (1869-?) yayınları dikkat çekicidir.*****

Dr. Maurice Nicolle 1901 yılında henüz istifasını vermeden *Eléments de Microbiologie Générale* (1901) (*Genel Mikrobiyolojinin Temelleri*) adlı bir kitap da bastırılmıştır. Kitap, iki ana bölüm ve alt bölümlerden oluşmaktadır. İlk bölümde; mikropların genel yapısal özelliklerinden, beslenme, üreme ve hastalık oluşturma yollarından, ikinci kısımda ise; fagositlerin anatomi ve fizyolojilerinden, enfeksiyon ve inflamasyon süreçlerinden, mikroorganizmalara karşı bağışıklık sisteminin rolünden bahisle immünoloji konularına temas edilmektedir.⁹ Kitabın Türkçeye çevrildiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, o sıralarda gerek hekim, gerekse de veteriner hekimlerin Fransızca kaynaklardan rahatlıkla faydalanabildikleri düşünüldüğünde; kitabın ilgili meslek erbabı tarafından temin edilerek okunmuş olma ihtimali yüksektir.

Dr. Nicolle'ün yukarıda zikredilen yayınlarının dışında ayrıca Orman ve Maadin Mecmuası'nda (1 Ağustos 1318/1902, sayı 81-6, sayfa 8-14) yayımlanmış *İstihzârât-ı Fenniye Raporları* adlı bir makalesi de bulunmaktadır.³

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu yazıda Dr. Maurice Nicolle'ün İstanbul'daki çalışma şartları hakkında önemli bilgiler içeren belgeler (Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (Y. PRK. AZJ.), 30 Nisan 1311 [12 Mayıs 1895], Dosya no:28, Gömlek sıra no: 45 ile Sadaret Evrakı, Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (MKT.

MHM.), 24 Rebiyyülâhîr 1312 [25 Ekim 1894], Dosya no:563, Gömlek sıra no:20) Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiştir. Belgelerden biri Fransızca, diğerleri ise Osmanlı Türkçesi ile kalem alınmış olup, tüm belgeler hem transkripsiyonlu olarak, hem de günümüz Türkçesi ile sunularak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Belgenin Transkripsiyonlu Metni (Resim 3)¹⁰

Atebe-i Ulyâ-yı Cenâb-ı Tacidâriye Ma'rûzât-ı Çâkerâ-nemdir

Çâker-i kemterleri on aydan beri Dersââdet'te bulunduğum müddette hakk-ı âcizânemde icrâ olunan mu'âmelâta dâir Paris'te bulunan Mösyö Pasteur'e takdîm eylediğim bir rapor üzerine bu kerre oraya avdet etmekliğim müşârunileyh tarafından taraf-ı âcizâneme tebliğ buyurulmuştur. Mösyö Pasteur'e karşı beyân-ı hâl etmekliğim bâis-i esbâbi ise burada vakit ve akça-i âcizânemden gâ'ib ve telef olması ale-l-husûs buraca hâl ve mevki-i âcizâneme lâyık sûrette mazhar-ı ri'âyet olmamaklığım husûslarıdır. Çünkü ibtidâ-i emirde tedkîkât ve tetebbu'ât-ı âcizâneme elzem olan bakteriyoloji ameliyâthânesinin inşâ ve tanzîmi hakkında kerrâren ve merrâren irâdât-ı ilmâ-yı? sa'âdât-ı cenâb-ı gîtî-sitânîleri şeref-südûr ve sünûh buyurulmuş ise de icrâsı bir hayli zamân ta'lik eylediği gibi bugünkü günde dahi oraya tamâmiyle su cereyân ettirilmemiş ve binâyâ müte'allik bir kaç cihet dahi ihmâl edilmiştir. Bundan başka on ay zarfında pek intizâmsız bir takım ahvâl içinde çalışmış olduğum cihetle icrâ eylediğim tedkîkâtca beyhûde yere meşgûlât-ı azîmeye uğradım. Hâlbuki ber-vech-i ma'rûz mükerreren şeref-südûr buyurulan ol emrin tekâsül ve temâhülün son derecesinde denilecek bir sûrette icrâ eylediği ma'a-t-te'essüf rzına mecbûrum. Ma'âşât-ı cizânemin istifâsı için beş ay müddet ikametden sonra Mösyö Pasteur'e müraca'ât ve ânda dahi metâlib vukû'u iktizâ eylemiş ve bu da gayr-i muntazam sûrette vukû bulmuştur. Hattâ el-yevm dahi temmûz ma'âşını intizâr eylemekte olduğum gibi ma'iyet-i âcizânemde bulunan mu'âvin Mösyö Lörmiye beş aydan beri burada bulunduğu hâlde henüz ne masârif-i râhiyesini ne de ma'âşâtını istifâ edebilmiştir. Ve-l-hâsıl burada bulunduğum müddetce su tahlîli ile kolera musâbının ve şübheli vukû'atta tedkîki gibi uhde-i âci-

***** Bu bağlamda şu makalelere bakılabilir. P.A.Remlinger, Rifat Bey, "Le Virus Rabique Traverse la Bougie Berkefeld", *Comptes-rendus de la Société de Biologie*, Cilt 55, 1903, s.730-731; P.L.Simond, "La Propagation de la Peste", *Annales de l'Institut Pasteur*, Cilt 12, Sayı 10, 1898, s.625-687; M.Nicolle, Adil Bey, "Études sur la Peste Bovine, Premier Mémoire", *Annales de l'Institut Pasteur*, Cilt 13, 1899, s.319-336.

عنه علیای جناب تاجاریه معروفات چاکرانه مرد

چاکر کینه لری اونه آیدینور و در ساسانه و بولینیم مرتبه همه عاجزانه مرد اجرا اولی نه معالمانه مار پارسه بولان موسو با ستوره نقیم المیم
 بر راپور اوزرینه بکره اورایه عودت ایتکلیم مشار ای طرفه نه طرفه عاجزانه و تبلیغ بولینیم . موسو با ستوره ق رتوبیایه حال ایتکلیم باعث
 اسباب ایسه بوزاره وقت واقعه عاجزانه مع جناب رتف ایشیه علمی مخصوص بوزاره حال موقع عاجزانه لایحه صورتده مظهر رعایت اولان مقیم
 حضور صریح . چونکه اندی ارده نذقیات و نسیجات عاجزانه الزم اولانه با قزبولوزی علیانانه سکت انت و نظیم حرفه کرا و مرارا ارادات
 الهامات جناب کیمی سابلری شرفه در ونوع بولینیم ایسه ده اجراس برضی زما تعلیمه ایلدی کی بوکونکی کوزده رض اورایه نماید
 صورجه یانه ایتیرلمسه و بنایه نسلیمه بر قاج جوت رض اعمال ایلینیم . بوننه بشق اونه آیی طرفه دیک انتظام بر لاقیم احوال ایچده
 جانشیه اولینیم جنده اجرا المیم نه قضاچه بیهوده بره مشکلات عظیمه اوغلام حالیکه بروج معروفه نکره شرفه در بیره بولانه وارن تکامل
 و تماهدن صون درجه سده دینیم جوت بر صورتده اجرا ایلدی مع انتاص عرضه بچوریم . معاشات عاجزانه دیک انتظام ایویه بیه آیی
 مدت اقامتده هرکه موسو با ستوره مراعت و آندنه رض مطالبه قومی اقتضا ایلمسه و بولانه قز نظیم صورتده وقوع بولینیم . حق الیوم
 رض نمود معاشتی انتظام ایلمده اولینیم کی معیت عاجزانه مرد بولانه معاونه موسولوریم بیه آیدینور بوزاری حالده صورتده مصارف
 راهبسی نه زده معاشاتی استیفا ایله بیلینیم . و الخالی بوزاره بولینیم مدتی صورتخیلی ایلد قولرا مصایف و شته لی وقوعانند زقیض
 کی عیده عاجزانه در حواله بیره بولانه منفرد تخلیلان ایجاب ایتیرلمسه اولینیم مصارف طرف عاجزانه مرد نه تأدی ایلدی حالده صورتده
 دسترس اولدم بوقیلده اولمه اوزره عرب اجرف نزعنامه معاشتی کی مصارف رض کدی اقوم ایلد نسوبه ایلدم استه بولنور دار
 بسنه آیی اول نقیم المیم حساب بولدی صورتده صورتده ایشیه ایلدی بر بولده تقدیرنه صورتده ایلدم . برده علیانانه
 بوزره سی اوج آیدینور تأدی اولینیم بومصارف رض طرف بده کانه مرده ایضا ایلینیم . حالیکه بده لر نه تقصیر بیره بولانه جزوی معاشه
 بوک مصارف کلیم قعی ایله بیه جکی درکار در . موسو با ستورک بده لرینی بوزاره ارسانده مفسدی ایوم اسوالاساسی با قزبولوزی
 فنی بولان معاشتی صمیمیت زقیضه بوزاره بر موقع مهم اجرا ایتکلیم فکره مسته انجمنه شریک فیه بوک ساندن معینه مذاکرانه جمیع وقت
 رأی عاجزانه در مراعت ایلینیم . واقعا بر حوته تحقیقات و با قزبولوزی معینه تعلیمات عیده عاجزانه در حواله بولینیم ایسه ده
 نتیج لر نه با کز تشکیل ایدینور قوسبولر مستفی اولسه و بده لرینی ایلد بوقوسبولرک مذاکرانه ایله آیی صلیحی و اخبار اولانیم
 بوزاره اول درجه لرده ایلرولینیم که ایضا حکومت سندن طلبی اوزرینه حفظ الصحر و ایزه سندر بورو دیرینه) دار نظیم المیم بکمی در راپور
 در حال نظیر تقدیر و قیوم بولینیم و تشکیل ایدینور انجمنه مذکورده هر در لو مسالمت مذاکره سمیومه وجود عاجزانه در الزم اولینیم
 حالده اعضا صغیر بیه نصیبه اولیم . استه پارسه برضی امتک و مسافیت قره سی اولرجه اکتسابه مونیوه اولینیم معلومات قزنت
 بوزره بوزاره محو و ضایع بولانه و بولکلیم عبت اولینیم . و با خصوص بوزاره بر کوشه بیه انجمنه اولینیم حالده موسو با ستورک لر نه
 بوزاره نوزاره موقع عاجزانه در اهلازه ملاحظه بر زان صورتده بولینیم بوزاره اورایه عودت ایتکلیم ضرورت درجه سده بولینیم اولمه پارسه برانه
 اول خدمت ایدیه بیعت اوزره اولان صورتده بول معاشات عاجزانه در انانیا سینه تاریخچه و معادیم موسولوریم دیک معاشاتیم
 مصارف سفره سی انانیا سینه تاریخچه تاریخچه مارت شایه تاریخچه قز طرف عاجزانه مرده حرف اولانیه ملاحظه معاشات ایدیه
 مطلوبانیت سرعت نسوبه و اعطاس ایویه دریم کلیمده اراده سینه جناب و ج العلیدی شرفه در بولینیم بایده و هر حالده امر و قزانه نظیم
 بیه بایانه سزکنور قزغو پارتاه هانلیا دستهبار مکاریم انانیا سینه در حوته بولینیم

خوردی
 دو قتر نیقول
 M. Nicolle

RESİM 3: Dr. Nicolle'un Paris'e gitmek istemesi Y.PRK.AZJ. 28-45-1.

zâneme havâle buyurulan müte'addid tahlillerin îcâb ettirmiş oldukları masârif taraf-ı âcizânemden te'diye edildiği hâlde henüz ahzına dest-res olamadım. Bu kabilden olmak üzere araba ücreti tercemân ma'âş gibi masârifi dahi kendi akçem ile tesviye eyledim. İşte bunlara dâ'ir beş ay evvel takdîm eylediğim hesâb pusulası henüz tesviyesi yoluna gidilmemiş olmağla ikinci bir pusula nakdiyesine sarf-ı nazar eyledim. Bir de amelîyâthânenin borcası üç aydan beri te'diye olunmadığından bu masârif dahi taraf-ı bendegânemden îfâ edilmiştir. Hâlbuki bendelerine tahsîs buyurulan cüz'î ma'âş bu gibi masârifi külliyyeyi tahammül edemeyeceği derkârdır. Mösyö Pasteur'ün bendelerini buraya irsâlden maksadı elyevm üss-ül-esâsı bakteriyoloji fenni bulunan mesâ'il-i sıhhiyenin tedkikince buraca bir mevki-i mühim ihrâz etmeğliğim fikrine müstenid iken şimdiye kadar bu gibi mesâ'ile müte'allik müzâkerâtta hiç bir vakit re'y-i âcizâneme mürâca'ât edilmemiştir. Dâ'imâ bir çok tahkikat ve bakteriyolojiye müte'allik tahlîlât uhde-i âcizâneme havâle buyurulmuş ise de netîcelerinden yalnız teşkîl edilen komisyonlar müstefid olmuş ve bendeleri ise bu komisyonların müzâkerâtında aslâ re'y sâhibi add ve i'tîbâr olunmamıştır. Bu hâl ol derecelerde ilerlemiştir ki âhiren hükûmet-i seniyyenin talebi üzerine hıfz-üs-sihha dâ'iresine (büro diyyen)***** dâ'ir tanzîm eylediğim mükemmel bir rapor derhâl mazhar-ı takdîr ve kabul buyurulduğu ve teşkîl edilen encümen-i mezkûrda her türlü mesâ'ilin müzâkeresi için vücûd-ı âcizânem elzem olduğu hâlde a'zâ sınıfıyla bile ta'yîn olundum. İşte Paris'te bir hayli emek ve mesâ'înin semeresi olarak iktisâbına muvaffak olduğum ma'lûmât-ı fenniyyenin bir sûretle buraca mahv u zıyâ'ına meydân vermeğliğim abes olduğundan ve bâ-husûs buraca bir gûşeye atılmış olduğum hâlde Mösyö Pasteur Paris'teki laboratuvarında mevki-i âcizânemi ihrâza lâıyk bir zât henüz bulamadığından oraya avdet etmeğliğim zarûret derecesinde bulunmuş olmağla Paris'e bir ân evvel azîmet edebilmek üzere evvelen temmuz ayından beri ma'âşât-ı âcizânem, sâniyen 3 Nisân târihinden beri mu'âvinim Mösyö Lörmiye'nin ma'âşâtıyla masârif-i seferiyesi, sâlisen 4 Teşrîn-i Sâni 93 târihinden 25 Mart 94 târihine kadar taraf-ı âcizânemden sarf olunan mebâliğden ibâret olan matlûbanın sür'at-i tesviye ve i'tâsî için lâzım gelenlere irâde-i seniyye-i cenâb-ı veliyyü'n-ni'meleri şeref-südûr

***** Bureau d'hygiène [H.n.].

buyurulmak bâbında ve her hâlde emr u fermân lutf-ı bî-pâyân şevketlü kudretlü pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve şehri-yâr-ı mekârim-iktinâ' efendimiz hazretlerindir.

Kulları

Doktor Nikol

[Mühür: Moris Nikol]

[İmza: M. Nicolle]

Günümüz Türkçesi ile (Resim 3)

Yüce Padişahlık Makamına Kullarının Maruzatıdır

On aydan beri İstanbul'da bulunduğum süre içerisinde hakkımda yapılanları Paris'te bulunan Mösyö Pasteur'e arz ettiğim bir rapor üzerine, kendisi bana Paris'e geri dönmemi bildirmiştir. Mösyö Pasteur'e durumumu anlattığım raporu yazmama sebep, burada şahsi zaman ve paramı harcamam, özellikle de durum ve konumuma layık bir şekilde söz sahibi olmamamdır. Çünkü başlangıçta araştırmalarım için gerekli olan bakteriyolojihane laboratuvarının inşası ve düzenlenmesi için gereken izinleri yüce cihan fatihi defalarca şerefle çıkarmış, ancak uygulamaya geçmesi epey geciktiği gibi, bugün dahi su getirilmemiş ve binanın daha bazı yönleri ihmal edilmiştir. Bundan başka, on ay zarfında çok düzensiz bir durum içinde çalıştığım yaptığım araştırmalarda boş yere büyük bir uğraş içinde oldum. Hâlbuki yukarıda arz edildiği gibi defalarca izin çıkarılmış olmasına rağmen, tembellik ve ihmalin son derecede yapıldığını üzümlere arz etmeye mecburum. Maaşım dahi beş ay bekleddikten sonra Mösyö Pasteur'e başvurmakla ödenmiş, ancak ve onda da bazı ihtiyaçlar doğmuş ve ödeme düzensiz yapılmıştır. Hatta şuanda temmuz maaşımı bekliyor olduğum gibi, yanımda bulunan asistan Mösyö Lörmiye de beş aydır burada olduğu halde ne yol masrafını ve ne de maaşımı alabilmiştir. Kısaca, burada bulunduğum süre içerisinde su tahlili ile koleraya yakalanmış ve şüpheli olguların tetkiki gibi bana havale edilen birçok tahlilin gerektirdiği masrafları karşıladığım halde henüz (harcadıklarımı) geri alamadım. Bu kabilden olmak üzere araba ücreti, tercüman maaşı gibi masrafları dahi kendi bütçemden karşıladım. İşte bunlara dâir beş ay önce takdim ettiğim hesap pusulası henüz ödenme yoluna gidilmemiş olduğundan, ikinci bir pusula hazırlamaktan kaçındım. Ayrıca laboratuvarın borcu üç aydan beri ödenmediğinden bu masraf dahi tarafımdan ödenmiştir. Hâlbuki kullarına ayrılan az bir maaşın bu gibi büyük masrafları ödemeye yetmeyeceği aşikârdır. Mösyö Pasteur'ün kullarını buraya göndermesindeki amaç

bugün asıl merkezi bakteriyoloji bilimi olan tıp araştırmalarında burada önemli bir konumda bulunmam fikrine dayanırken, şimdiki kadar bu gibi işlerle ilgili toplantılarda hiç bir zaman benim görüşlerime başvurulmamıştır. Sürekli olarak, birçok araştırma ve bakteriyolojiye ait tahliller bana havale edilmiş ise de bunun sonuçlarından yalnızca oluşturulmuş komisyonlar faydalanmış ve kullarının ise bu komisyonların toplantılarında asla görüşlerine itibar edilmemiştir. Bu hâl o derecelerde seyretmiştir ki sonunda hükümetin isteği üzerine hıfz-üs-sıhha dairesine dâir düzenlediğim mükemmel bir rapor derhâl takdir ve kabul edilmiş ve oluşturulan bahsi geçen komisyonda her türlü sorunun tartışılması için varlığım gerekli olmuş ise de, komisyona sadece üye yapıldım. İşte Paris'te bir hayli emek ve çalışmanın semeresi olarak kazanmayı başardığım bilimsel bilginin bir şekilde buraca kaybolup gitmesine meydan vermem abes olduğundan ve özellikle buraca bir köşeye atılmış olduğum hâlde, Mösyö Pasteur Paris'teki laboratuvarında benim konumumu alabilecek bir kişi henüz bulamadığından oraya geri dönmem zarûret derecesinde bulunmuş olmakla Paris'e bir an evvel dönmek üzere; ilk olarak temmuz ayından beri maaşım, ikinci olarak 3 Nisan tarihinden beri yardımcım Mösyö Lörmiye'nin maaşıyla beraber yol masrafları, üçüncü olarak 4 Teşrin-i Sâni 1893 tarihinden 25 Mart 1894 tarihine kadar tarafından harcanan meblağdan ibâret olan alacakların hızla geri ödenmesi için gereken yerlere nimet sahibi yüce buyruğun şerefle buyurulması bâbında ve her hâlde emir ve fermân lütfu sonsuz şevket ve kudret sahibi âlemin sığınacağı yerin padişahı ve kerem sahibi hükümdar efendimiz hazretlerindedir.

Kulları

Doktor Nikol

[Mühür: Moris Nikol]

[İmza: M. Nicolle]

Cons/ple, le 21 8/bre 1894 8r (Resim 4)¹¹

Excellence,

Comme le sait V. E. la porte de l'École de Médecine du Palais ferme chaque soir à 12 heures à la turque. Or cette heure, pendant l'hiver, correspond à une période peu avancée relativement de l'après-midi, & il est certain que chaque jour j'aurai encore du travail à faire passé ce moment, travail qui souvent ne saurait être remis au lendemain sans préjudice. Je désirerais donc être auto-

risé à rester après la fermeture de l'École la porte aussi longtemps que le nécessiteront mes travaux. J'espère que V. E. pourra me faire obtenir cette autorisation qui est de la plus grande importance pour moi.

Veillez agréer; Excellence, l'expression de mes sentiments les plus respectueux,

[İmza: M. Nicolle]

A S. E. Zeki Pacha.

Belgenin Transkripsiyonlu Metni (Resim 5)¹²

Mekâtib-i Askerîye-yi Şâhâne Nezâreti

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne

Aded

Mösyö Nikol'ün 21 Teşrin-i Evvel 189 tarihli verdiği varakanın sûretidir

Ma'lûm-ı alî-i nezâret-penâhîde buyurulduğu vec-hile Sarây-ı Hümayûn kapısı her akşam alaturka sâ'at on ikide kapanmakta ve işbu zamân esnâ-yı şitâda vakt-i zuhrdan bir az sonraya tesâdüf eylemektedir. Bilâ-mah-zûr ertesi güne ta'lîki câ'iz olamayan işler için her gün zamân-ı mezkûr mürûr ettikten sonra da meşgûliyetim bulunabileceği muhakkaktır. Binâ'en-aleyh Sarây-ı Hümayûn kapısı kapandıktan sonra işlerimin istilzâm edeceği kadar kalmaklığımı müsâ'ade buyurulmasını arzu eylerim. Benim için çok ehemmiyetli olan işbu müsâ'adeye muvaffak olacağımı ümid ederim.

Günümüz Türkçesi ile (Resim 5)

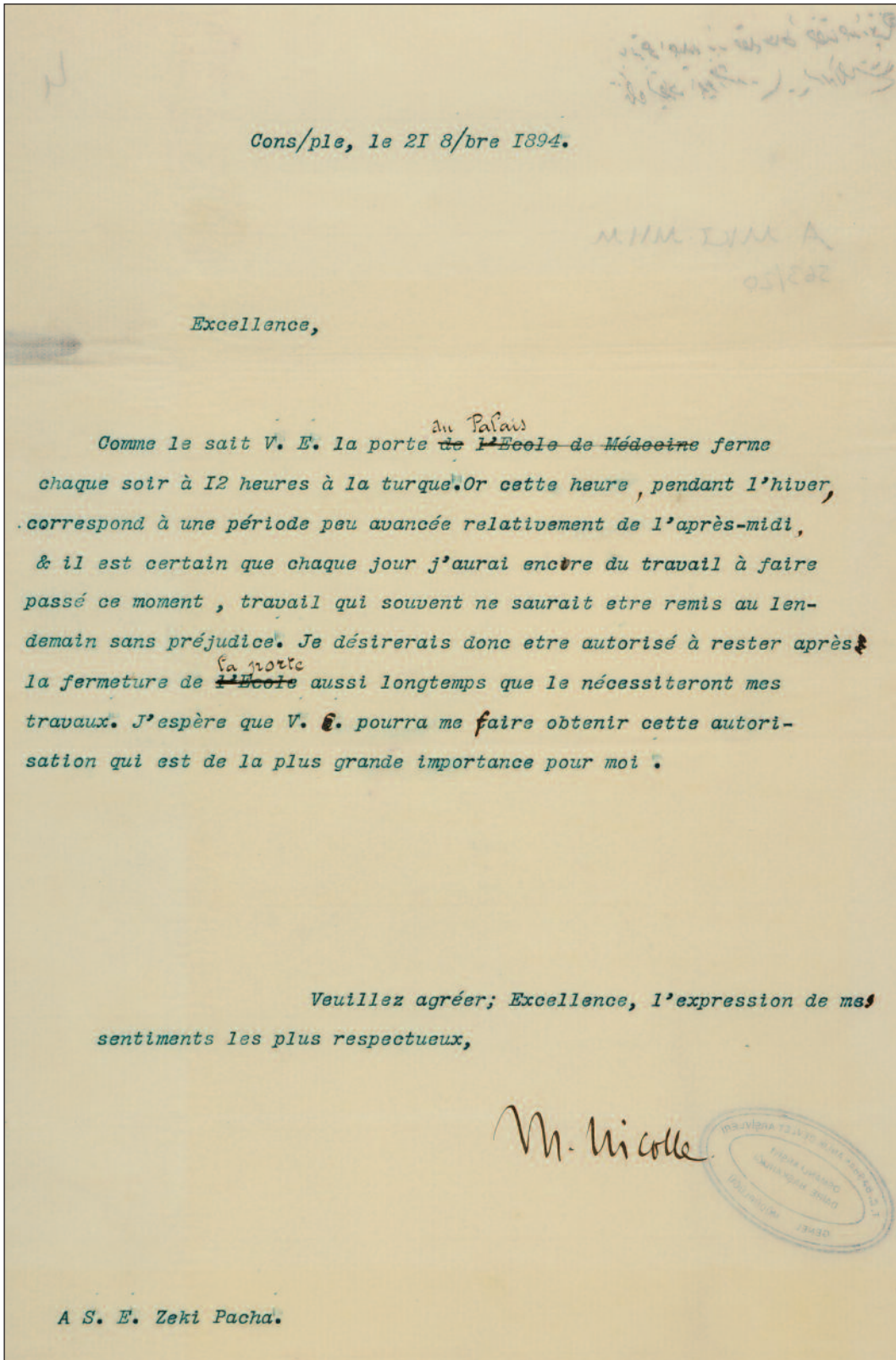
Askeri Okullar Bakanlığı

Tıp Okulu

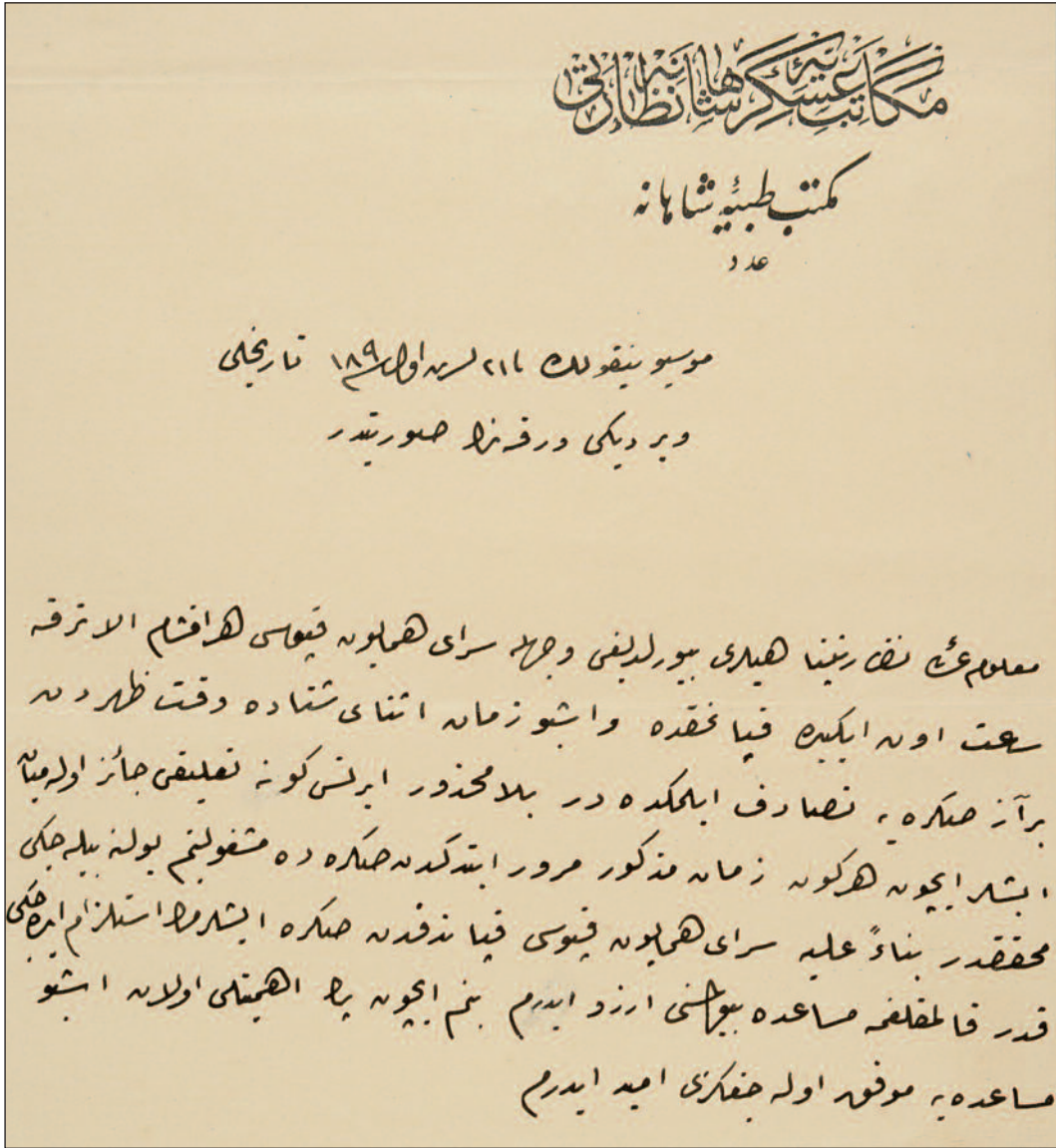
Adet

Mösyö Nikol'ün 21 Teşrin-i Evvel 189 [21 Ekim 1894] tarihli verdiği sayfanın tercümesidir.

Yüce bakanlığınızın bildiği gibi Sarây-ı Hümayûn'un (Topkapı Sarayı) kapısı her akşam alaturka saate göre on ikide kapanmakta ve söz konusu zaman kış mevsiminde öğle vaktinden biraz sonraya denk gelmektedir. Ertesi güne bırakılması uygun olmayan işler için her gün, söz konusu kapanma saatinden sonra da çalışmam gerekeceği muhakkaktır. Bu nedenle, Sarây-ı Hümayûn kapısı kapandıktan sonra da işlerimin gerektirdiği kadar laboratuvarında kalmama müsâade buyurulmasını arzu eylerim. Benim için çok ehemmiyetli olan bu müsâadeye muvaffak olacağımı ümit ederim.

RESİM 4: Mösyö Nicolle'e Topkapı Sarayı kapılarının açılması MKT. MHM. 563-20-1.

RESİM 5: Mösyö Nicolle'e Topkapı Sarayı kapılarının açılması MKT. MHM. 563-20-3.

Belgenin Transkripsiyonlu Metni (Resim 6)¹³

Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhâne Nezâreti

Mektab-i Tıbbiye-i Şâhâne

Aded

9

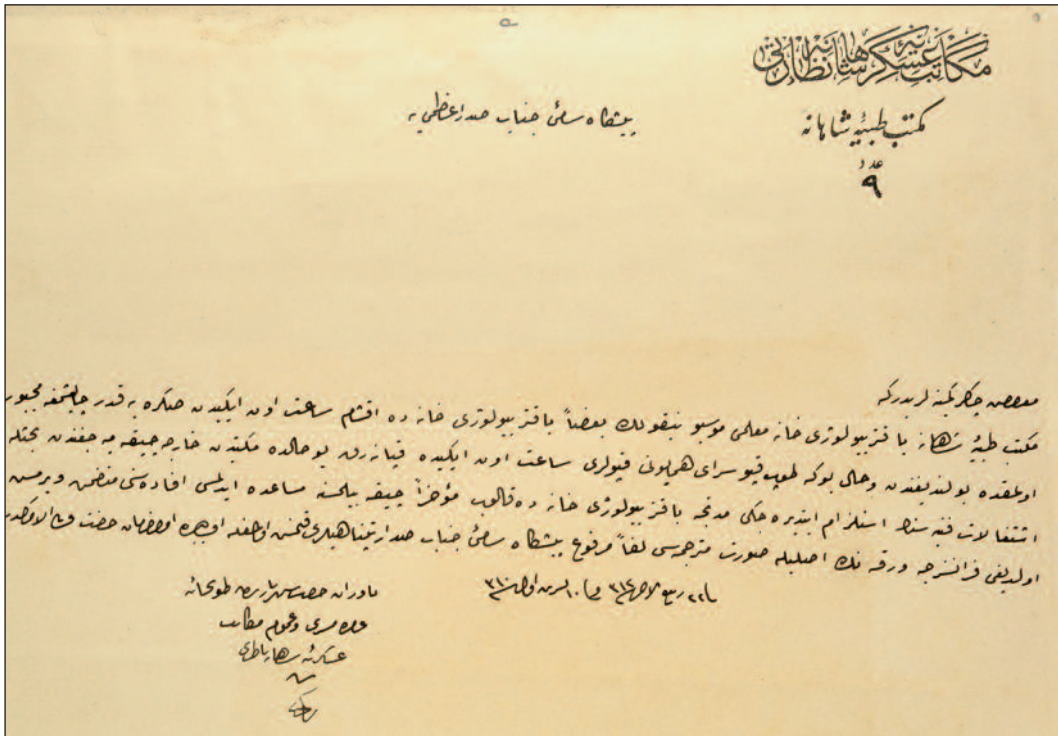
Pişgâh-ı sâmi-i cenâb-ı sadr-ı a'zâmiye

Marûz-ı Çâkerâneleridir ki

Mektab-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyolojihâne muallimi Mösyö Nikol'un bazen Bakteriyolojihâne'de akşam sâat on ikiden sonra berkarar çalışmağa mecbûr

olmakta bulunduğundan ve hâlbûki Topkapı Saray-ı Hümayunu kapıları sâ'at on ikide kapandığı bu hâlde Mektabten hârice çıkamayacağından bahisle iştigâlât-ı fenniyesinin istilzâm ettireceği müddetce Bakteriyolojihâne'de kalıb muahharen çıkabilmesine müsâ'ade edilmesi ifâdesini mutazammın vermiş olduğu Fransızca varakının aslıyla sûret-i mütercemesi leffen merfû'-ı pişgâh-ı sâmi-i cenâb-ı sadâret-penâhîleri kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 22 Rebiyyülâhir 312 ve Fî 10 Teşrîn-i Evvel 310
[23 Ekim 1894]

RESİM 6: Mösyö Nicolle'e Topkapı Sarayı kapılarının açılması MKT. MHM. 563-20-4.

Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârî Tobhâne-i Âmire Müşiri ve Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nâzırı Müşir
[İmza: Zeki]

Günümüz Türkçesi ile (Resim 6)

Askeri Okullar Bakanlığı

Tıp Okulu

Adet

9

Yüce Sadrazamlık Makamına

Kullarının Maruzatıdır ki

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyolojihâne hocası Mösyö Nikol'un bazen Bakteriyolojihâne'de akşam (alaturka saatle) saat on ikiden sonra da devamla çalışmaya mecbur olduğu, ancak Topkapı Sarayı Hümâyunu kapılarının saat on ikide kapandığı, bu durumda Mekteb'ten dışarıya çıkamayacağından bahisle, laboratuvardaki işlerinin gerektirdiği müddetçe Bakteriyolojihâne'de kalıp, işleri bittikten sonra çıkabilmesine müsaade edilmesi ifadesini bildirdiği Fransızca dilekçesinin aslıyla birlikte tercümesi zarf

içerisinde yüce sadrazamlık makamına iletilmiş olmakla, ol bâbda emir ve fermân emir sahibi hazretlerindir.

Fî 22 Rebiyyülâhir 1312 ve Fî 10 Teşrîn-i Evvel 1310
[23 Ekim 1894]

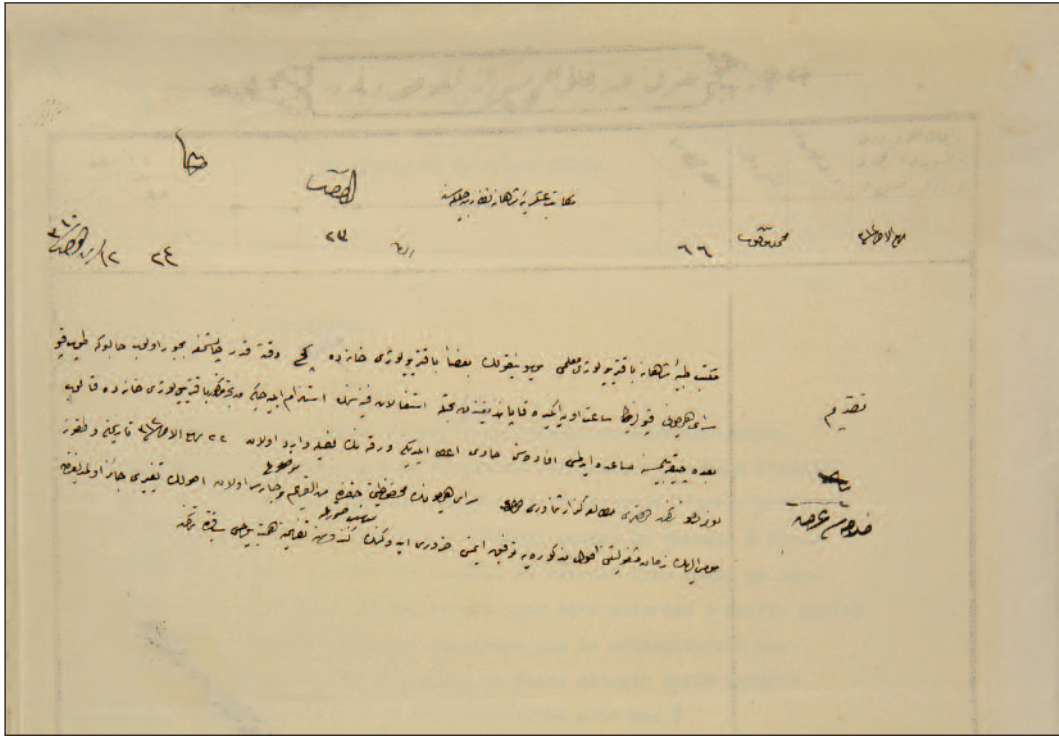
Padişah yaverlerinden Tobhâne-i Âmire Müşiri ve Genel Askerî Okullar Bakanı Müşir

[İmza: Zeki]

Belgenin Transkripsiyonlu Metni (Resim 7)¹⁴

Mekâtib-i 'Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesine

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyoloji mu'allimi Mösyö Nikol'un ba'zen Bakteriyolojihâne'de geç vakte kadar çalışmağa mecbûr olub hâlbûki Topkapı Sarayı Hümâyunu kapılarının sâ'at on ikide kapandığından bahisle iştigâlât-ı fenniyesinin istilzâm edeceği müddetce mezkûr Bakteriyolojihâne'de kalıp ba'de çıkmasına mü-sâ'ade edilmesi ifâdesini hâvî i'tâ eylediği varakının lef-fiyle vârid olan 22 Rebîyyülâhir 1312 [23 Ekim 1894] târihini ve dokuz numarolu tezkire-i husûsiyesi mütâ-la'a-i gûzâr-ı senâverîsi husûsu. Sarây-ı humâyûnun muhafazası hakkında münasip suretle mine'l-kadîm câri

RESİM 7: Mösyö Nicolle'e Topkapı Sarayı kapılarının açılması MKT. MHM. 563-20-2.

olan usûlün tağyiri câ'iz olmadığyçün mûmâ'ileyhin zamân-ı meşgûliyeti usûl-i mezkûreye tevfk etmesi zarûrî idüğünün kendisine takdim-i himmet buyurulması ... tezkire

Günümüz Türkçesi ile (Resim 7)

Askeri Okullar Bakanlığı'na

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyojoloji mualimi Mösyö Nikol'ün bazen Bakteriyojijihâne'de geç vakte kadar çalışmaya mecbur olduğu, hâlbuki Topkapı Saray-ı Hümayunu kapılarının (alaturka saatle) saat on ikide kapandığından bahisle, laboratuvaradaki işlerinin gerektirdiği kadar Bakteriyojijihâne'de kalıp, daha sonra çıkmasına müsaade edilmesi ifadesini belirten arz ettiği dilekçenin zarfıyla birlikte 22 Rebîyyü'lâhir 1312 [23 Ekim 1894] tarih ve dokuz sayılı özel tezkiresi hakkında değerli görüşlerini alınması.

Sarây-ı Hümayûn'un muhafazası hakkında uygun şekilde eskiden beri geçerli olan usulün değiştirilmesi doğru olmadığı için adı geçen kişinin çalışma saatlerini bu usule göre ayarlamak zorunda olduğunun kendisine bildirilmesi... tezkire

TARTIŞMA VE SONUÇ

İstanbul'da 1893 yılında ortaya çıkan kolera salgını üzerine Pasteur Enstitüsü'nün teknik desteğiyle faaliyete geçen Bakteriyojijihâne-i Şâhâne'nin ilk müdürü olan Dr. Maurice Nicolle'e ait belgeler önemli bilgiler içermektedir.

İlk olarak, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y. PRK. AZJ.), 30 Nisan 1311 [12 Mayıs 1895], Dosya no:28, Gömlek sıra no: 45'de bulunan mektup incelenmiştir. Mektup üzerinde herhangi bir tarih bulunmamakla birlikte, Dr. Nicolle'ün on aydır İstanbul'da bulunduğu işaret etmesi ve kendisinin İstanbul'a geliş tarihinin Kasım 1893 olduğu dikkate alındığında, mektubun Ağustos 1894 dolaylarında yazıldığı söylenebilir. Dr. Nicolle mektubunda öncelikle, şahsi parasını ve zamanını harcadığı halde kendisine layık olduğu şekilde davranılmadığından yakınarak, İstanbul'da kendisine karşı takınılan bu tutumu Louis Pasteur'e yazdığını ve onun da kendisini Paris'e çağırdığını bildirmiştir. Peşi sıra on aylık süre içerisinde karşılaştığı bir takım zorluk ve

olumsuzlukları sıraladığı görülmektedir. Bu bağlamda, gerekli izinlerin defalarca çıkarılmış olmasına rağmen bakteriyolojihâne inşaat ve düzenlemesinin hayli uzun sürdüğünden şikâyetçi olmakta ve binanın su sıkıntısını dile getirmektedir. Bunun dışında, maaşının 5 ay ödendikten sonra ödeme yapılmadığını, binanın bazı eksiklikleri ve araba ücreti, tercüman ücreti, su analizi masrafları gibi bir takım harcamaları da kendi cebinden karşıladığını, ayrıca 5 aydır yanında olan asistanı Mösyö Lörmiye'nin ne yol masrafını, ne de maaşını alabildiğini ifade etmektedir. Üstelik 5 ay önce bu harcamalarını gösterir hesap pusulasını arz ettiği halde halen ödeme yapılmadığı için tekrar bir hesap pusulası düzenlemekten kaçındığını, ancak maaşının tüm bu masrafları karşılayamayacak kadar az olduğunu belirtmektedir. Ardından, tekrar layık olduğu şekilde takdir edilmediğine ve kendisinden yeterince istifade edilmediğine temas etmektedir. Bu cümleden olarak, Pasteur'ün kendisini İstanbul'a göndermesi bakteriyoloji araştırmaları konusunda bir nevi rehberlik yapması fikrine dayanıyorken, mektubun yazıldığı tarihe kadar bu konuyla ilgili yapılan toplantılarda görüşlerinin alınmadığı kanısındadır. Hatta hükümetin isteği üzerine hazırladığı rapor kabul ve takdir edilmiş, ancak oluşturulan komisyonda sadece bir üye konumunda kalmıştır. Dr. Nicolle mektubunda bu gerekçeleri serd ettikten sonra, Paris'te uzun ve zorlu bir sürecin sonucunda kazandığı bilimsel bilginin burada kaybolup gitmesinden rahatsız olduğunu, İstanbul'da -kendi tabiriyle- bir köşeye atıldığı halde; Mösyö Pasteur'ün, Paris'teki laboratuvarında kendi konumunda birini bulamadığını ve Paris'e geri dönmek zorunda olduğunu bildirmektedir. Sonuç olarak, ayrılmadan önce sırasıyla temmuz ayından itibaren maaşını, 3 Nisan'dan itibaren asistanı Mösyö Lörmiye'nin harcırah ve maaşını, 4 Teşrin-i Sâni 1893 tarihinden 25 Mart 1894 tarihine kadar kendi bütçesinden yaptığı harcamaların hızla ödenmesini istemektedir.

İkinci olarak, Sadaret Evrakı, Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (MKT. MHM.), 24 Rebiyyülâhir 1312 [25 Ekim 1894], Dosya no:563, Gömlek sıra no:20'deki belgeler incelendiğinde; Bakteriyolojihâne'nin de içinde bulunduğu saray kapılarının

akşam erken saatlerde (alaturka saat ile on ikide) kapandığı ve görevliler dışındakilerin bu kapanma saatinden önce orayı terk etmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır. Ekim ayı sonlarında dilekçesini veren Dr. Nicolle de kış günlerinde gündüzler kısa olduğundan ve ertesi güne bırakmasında mahzur bulunan laboratuvardaki faaliyetlerini bitirmeden ayrılmak istemediği için kendisi için özel bir izin çıkarılarak, günlük işlerini tamamlayana kadar laboratuvarında çalışmak istediğini Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhâne Nezâreti (Askeri Okullar Bakanlığı) aracılığıyla sadarete iletmiştir. Bakanlık aslı Fransızca olan bu mektubu tercüme ettirerek derhal sadarete ulaştırmış ve Dr. Nicolle'ün mektubu cevaplanmıştır. Ancak sarayın muhafazası konusundaki hassasiyet gerekçe gösterilerek Dr. Nicolle'ün isteği kabul edilmemiş ve çalışma saatlerini bu usule uygun şekilde ayarlaması gerektiği kendisine bildirilmiştir. İdarenin bu kararının altında, belki de, Saray kapılarının geç saatlere kadar geçişe açık bırakılmasının Saray'ın güvenliğini tehlikeye atabileceği endişesinin yattığı düşünülebilir. Zira dönemin padişahı II. Abdülhamid'in güvenlik ve istihbarat konularında çok ihtiyatlı davrandığı bilinmektedir.

XIX. yüzyılın sonlarında siyasi ve askeri açıdan çalkantılı bir dönemi yaşayan Osmanlı Devleti'nin, ardındaki maksat (saf bilimsel niyet, halka yeterli sağlık hizmeti sunma veya Batı sanayi ve teknolojisini yakalama gayreti) ne olursa olsun bir takım bilimsel çalışmaları desteklemekte ve XVIII. yüzyıl'dan itibaren süregelmekte olan Fransız askeri ve teknik desteğinin sürdürülmekte olduğu görülmektedir. Dr. Maurice Nicolle'ün İstanbul'a gelişi de bu sürecin bir devamı niteliğindedir. Dr. Nicolle, biyografisinden anlaşıldığı kadarıyla, İstanbul'a gönderilmeden önce anatomo-patoloji ve mikrobiyoloji alanında çalışmalar yaparak Pasteur Enstitüsü'nde faaliyetlerini sürdürmektedir. İstanbul'a gelişiyle birlikte Bakteriyolojihâne-i Şâhâne müdürlüğünü ifa etmeye başlamış, ancak mektubundan anlaşıldığı kadarıyla henüz teknik ve fiziki alt yapısı tam olarak tamamlanmamış bakteriyolojihane binasının eksikliklerinin giderilmesi için yaptığı müracaatlar konusunda yapılan erteleme ve gecikmeler, su analizleri için gerekli malzemeler

için yaptığı şahsi harcamalar ile düzensiz maaş ödemeleri kendisini sıkıntıya düşürmüştür. Ancak belki de, en büyük sorun kendisine beklediği ölçüde değer verilmediği hissine kapılmış olması olabilir. Nitekim mektubunda, kendi bilimsel görüşünün alınmadığını, komisyonda sadece üye olduğunu, Paris'te yeri doldurulamazken İstanbul'da bir köşeye atılmış olduğunu dile getirmektedir. Tüm bu sebepler üzerine söz konusu mektuptan öğrendiğimize göre, İstanbul'a gelişinin onuncu ayında (Ağustos 1894) Paris'e geri dönmek istediğini Pasteur'e bildirmiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Bununla birlikte, 1901 yılına kadar müdür-

lük görevinde kaldığı ve İstanbul'dan ayrılmadığı bilinmektedir. Kendisini gitmekten vaz geçiren şeyin ne olduğu mevcut belgelerden anlaşılmasa da; buradan, Dr. Nicolle'ün yakınmalarına cevap bulduğu, Bakteriyolojihâne'nin eksikliklerinin giderildiği, Dr. Nicolle'ün harcamalarının ve maaşlarının ödendiğini çıkarabiliriz.

Yayımlanan belgeler, Bakteriyolojihâne-i Şâhâne'nin ilk müdürü Dr. Nicolle'ün çalışma hayatında yaşadığı olumsuzluklara ve burada çalışırken beklentilerinin ne olduğuna ışık tutmakta ve böylelikle, ana hatlarıyla bilinen bir yaşamın küçük bir kesitindeki olayların iç yüzü açığa çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Karacaoğlu E. Hüseyin Remzi Bey ve Hüseyin Hüsnü Bey'in Mikrob Adlı Eseri ve Tıp Tarihimi Açısından Önemi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2014;22(2):48-59.
2. Service des Archives de l'Institut Pasteur, Maurice Nicolle (1862-1932).
3. İhsanoğlu E. [Maurice Nicolle]. *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi*. İstanbul: IRCICA; 2008. Cilt 2, p.1050-1.
4. Yıldırım N. 1894'ten Günümüze Üsküdar Teb-hirhanesi. Coşkun Yılmaz (ed.), *Üsküdar Sempozyumu IV, Bildiriler*, 3-5 Kasım 2006. İstanbul: Üsküdar Belediyesi 2007, C.II, p.413-428.
5. L'Institut Bactériologique de Constantinople. *Revue Générale des Sciences Pures et Appliquées* 15 Octobre 1899;10(19): 723-4.
6. Etker Ş. Paul-Louis Simond ve Bakteriyolojihâne-i Osmanî'nin Çemberlitaş'ta Açılışı (21 Eylül 1911). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 2009;10(2):13-33.
7. Melikoğlu B, Başağaç Gül RT, Özkul T. Paul Ambroise Remlinger: a Pasteurian in Turkey and His Studies on Rabies. *Revue Méd. Vét* 2009;160(7):374-7.
8. Huet M. L'Institut Imperial de Bactériologie de Constantinople. *Histoire des Sciences Médicales* 2000;34(3):289-94.
9. Nicolle M. *Eléments de Microbiologie Générale*. Paris:1901. p.1-342.
10. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y. PRK. AZJ. (Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller), 30 Nisan 1311 [12 Mayıs 1895], Dosya no:28, Gömlek sıra no: 45.
11. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Sadaret Evrakı, MKT. MHM. (Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî), 24 Rebiyyülahir 1312 [25 Ekim 1894], Dosya no:563, Gömlek sıra no:20-1.
12. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Sadaret Evrakı, MKT. MHM. (Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî), 24 Rebiyyülahir 1312 [25 Ekim 1894], Dosya no:563, Gömlek sıra no:20-3.
13. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Sadaret Evrakı, MKT. MHM. (Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî), 24 Rebiyyülahir 1312 [25 Ekim 1894], Dosya no:563, Gömlek sıra no:20-4.
14. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Sadaret Evrakı, MKT. MHM. (Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî), 24 Rebiyyülahir 1312 [25 Ekim 1894], Dosya no:563, Gömlek sıra no:20-2.